

В. М. Опарін

доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”, Київ, Україна, oparin_vm@ukr.net

В. М. Федосов

доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри фінансів ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”, Київ, Україна, fed_vm@ukr.net

П. І. Юхименко

доктор економічних наук, професор, ректор Білоцерківського інституту економіки і управління ВНЗ “Університет “Україна”, Біла Церква, Україна, bc-ii@mail.ru

**ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ: ГЕНЕЗА, ТЕОРЕТИЧНІ КОЛІЗІЇ
ТА ПРАКТИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ**

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблематики становлення й розвитку сучасних публічних фінансів в Україні. Обґрунтовано необхідність використання в науковому обігу замість терміна “державні фінанси”, який був властивий адміністративній економіці, дефініції “публічні фінанси”, що є атрибутом розвинутого, демократичного громадянського суспільства. Охарактеризовано етимологію широкого поняття “фінанси” у взаємозв’язку з публічними фінансами. Звернено увагу на фактичне ототожнення протягом тривалого часу такого загального явища, як фінанси, із частковим – публічними фінансами, що обумовлюється історичними закономірностями розвитку фінансів від потреб держави. Показано еволюцію фінансової термінології від розуміння фінансів як господарської діяльності публічних союзів у особі держави та органів місцевого самоврядування до виокремлення публічних фінансів як основи забезпечення функціонування суспільного сектору економіки. Оцінено внесок українських учених-економістів у розвиток теорії публічних фінансів. Висвітлено питання структурного й сутнісного наповнення публічних фінансів. Запропоновано розглядати їхню структуру в широкому та вузькому значеннях. У широкому розумінні до них відносять господарську діяльність усіх видів публічних союзів: держави, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, творчих спілок тощо, а також міжнародних організацій. У вузькому, традиційному, розумінні публічні фінанси охоплюють державні й місцеві фінанси за умови достатньої самостійності та фінансової спроможності місцевого самоврядування. Сутнісне наповнення публічних фінансів визначається їхньою транспарентністю й забезпеченням реалізації концепції суспільного вибору. Визначено, що їх масштаби залежать насамперед від типу соціальної політики країни, в основу якої покладено розмежування сфер відповідальності між державою та приватним сектором. Критерієм встановлення меж публічних фінансів є співвідношення індивідуального й суспільного інтересу в отриманні певних благ. Доведено, що в основі сучасного розуміння публічних фінансів – не так їх структурна будова, як сутнісне наповнення. Обґрунтовано напрями подальшого реформування публічних фінансів в Україні з огляду на її фінансові можливості, які наразі істотно обмежені, та завдання економічної, соціальної й міжнародної політик, що мають бути націлені

на підвищення добробуту громадян, фінансової спроможності держави й органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: публічні фінанси, державні фінанси, місцеві фінанси, суспільний сектор, суспільний вибір, громадянське суспільство, модель соціальної політики.

Літ. 27.

Valerij Oparin

Dr. Sc. (Economics), Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine, oparin_vm@ukr.net

Viktor Fedosov

Dr. Sc. (Economics), Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine, fed_vm@ukr.net

Petro Jukhimenko

Dr. Sc. (Economics), Professor, Bila Tserkva Institute of Economics and Management of the University "Ukraine", Bila Tserkva, Ukraine, bc-uu@mail.ru

PUBLIC FINANCES: GENESIS, THEORETICAL AND PRACTICAL CONCEPTUALIZATION COLLISION

Abstract. The article investigates the problems of formation and development of modern public finance in Ukraine. The necessity of using instead of the term "state finance" which was peculiar to the administrative economy, the definition "public finance", which is a feature of a developed, democratic civil society is grounded. The etymology of the broad concept of "finance" in relation to public finance is characterized. Attention is paid to the fact that for a long time there has been the actual identification of such a common phenomenon as finance with partial – public finance, which is due to historical patterns of development of state finance needs. The evolution of financial terms for understanding finances as economic activity of public unions in the person of state and local governments to the separation of public finance as the basis for public sector functioning is shown. The contribution of Ukrainian scientists and economists to the theory of public finance has been evaluated. The questions of the structural and essential content of public finance are considered. It is suggested to examine its structure in the broad and narrow sense. Broadly speaking, it includes the economic activity of all kinds of public unions: the state, local governments, NGOs, creative unions, etc., as well as international organizations. In the narrow traditional understanding, public finance covers state and local finances provided their sufficient autonomy and financial capacity of local governments. The essential content of public finance is determined by transparency and provision for the implementation of public choice concept. It is determined that its scope depends primarily on the type of social policy, which is based on the delineation of responsibilities between the state and private sector. The criterion for delineation of public finance is the ratio of individual and public interest in obtaining certain benefits. It is proved that the basis for the modern understanding of public finance is not its structural structure but essential content. The directions of further reforming of public finance in Ukraine in terms of its financial capacity which is currently substantially limited, and objectives of economic, social and international policies that should be aimed at improving the welfare of citizens, the financial capacity of state and local governments are provided.

Keywords: public finance, local finance, public sector, public choice, civil society, social policy model.

JEL classification: H00, H40, H50.

В. М. Опарин

доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів ГВУЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”, Київ, Україна

В. М. Федосов

доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри фінансів ГВУЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”, Київ, Україна

П. І. Юхименко

доктор економічних наук, професор, ректор Белоцерковського інституту економіки і управління ВУЗ “Університет “Україна”, Біла Церква, Україна

ПУБЛИЧНЫЕ ФИНАНСЫ: ГЕНЕЗИС, ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ КОЛЛИЗИИ И ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ

Аннотация. Статья посвящена исследованию проблематики становления и развития современных публичных финансов в Украине. Обоснована необходимость использования в научном обороте вместо термина “государственные финансы”, который был свойственен административной экономике, дефиниции “публичные финансы”, являющейся атрибутом развитого, демократического гражданского общества. Охарактеризована этимология широкого понятия “финансы” во взаимосвязи с публичными финансами. Обращено внимание на фактическое отождествление в течение длительного времени такого общего явления, как финансы, с частичным – публичными финансами, что обуславливается историческими закономерностями развития финансов от потребностей государства. Показана эволюция финансовой терминологии от понимания финансов как хозяйственной деятельности публичных союзов в лице государства и органов местного самоуправления до выделения публичных финансов как основы обеспечения функционирования общественного сектора экономики. Оценен вклад украинских ученых-экономистов в развитие теории публичных финансов. Освещены вопросы структурного и сущностного наполнения публичных финансов. Предложено рассматривать их структуру в широком и узком значениях. В широком понимании к ним относят хозяйственную деятельность всех видов публичных союзов: государства, органов местного самоуправления, общественных организаций, творческих союзов и т. п., а также международных организаций. В узком, традиционном, понимании публичные финансы охватывают государственные и местные финансы при условии достаточной самостоятельности и финансовой состоятельности местного самоуправления. Сущностное наполнение публичных финансов определяется их транспарентностью и обеспечением реализации концепции общественного выбора. Определено, что их масштабы зависят прежде всего от типа социальной политики страны, в основу которой положено размежевание сфер ответственности между государством и частным сектором. Критерием установления границ публичных финансов является соотношение индивидуального и общественного интереса в получении определенных благ. Доказано, что в основе современного понимания публичных финансов – не столько их структурное строение, сколько сущностное наполнение. Обоснованы направления дальнейшего реформирования публичных финансов в Украине ввиду ее финансовых возможностей, которые в настоящее время существенно ограничены, и задачи экономической, социальной и международной политик, что должны быть нацелены на повышение благосостояния граждан, финансовой состоятельности государства и органов местного самоуправления.

Ключевые слова: публичные финансы, государственные финансы, местные финансы, общественный сектор, общественный выбор, гражданское общество, модель социальной политики.

Проведена в 1990-х роках у процесі трансформації фінансова реструктуризація [1] заклала підвалини формування в Україні фінансової системи ринкового типу. Відтоді відбувалися й досі тривають перетворення еволюційного характеру, що цілком закономірно. Водночас становлення нової архітектури національної фінансової системи та засад її функціонування (як загалом, так і в окремих сферах та ланках) навряд чи можна визнати доведеним до логічного завершення через вплив різноманітних об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Одним із суб'єктивних чинників є певна неузгодженість між фінансовою наукою та практикою, котра, зокрема, проявляється у використанні фінансових термінів і понять. Зміни у фінансовому середовищі потребують адекватного й синхронного реагування з боку науковців. Утім, хоча загалом вітчизняна фінансова наука розвивається в руслі ринкових перетворень, вона все одно дещо розходиться з практикою. Насамперед це стосується двох провідних сфер фінансової системи на мікро- та макрорівні.

Стосовно мікрорівня слід зазначити, що у вітчизняній літературі у структурі фінансової системи тривалий час виокремлювалася сфера фінансів підприємств (або фінансів суб'єктів господарювання). При цьому паралельно досліджувалися питання фінансового менеджменту в корпораціях, фінансового аналізу, бюджетування тощо. Попри те, що наразі в навчальних планах ВНЗ України передбачене вивчення, як у всьому світі, корпоративних фінансів, залишається чимало проблем, пов'язаних із практикою, ключовою з котрих є доволі специфічний характер акціонерної власності в Україні. По-перше, вона сформувалася переважно на основі приватизаційних процесів шляхом акціонування, по-друге, є поки що далекою від прийнятих стандартів у частині корпоративного управління. Однак це швидше проблеми перехідного періоду, тому спрямованість розвитку вітчизняної фінансової науки на дослідження корпоративних фінансів є правильним і виправданим. Варто додати, що відбувається не просто перехід до сучасної термінології, а повна трансформація наукових підходів і концептуальних засад дослідження.

На макрорівні, незважаючи на окремі спроби [2–4], розглядається здебільшого сфера державних фінансів, тоді як у розвинутих країнах – публічних (до речі, термін “публічні фінанси” досі не представлений у вітчизняних енциклопедичних виданнях). Водночас питання взаємозв'язку державних і публічних фінансів є складнішим, ніж видається на перший погляд. Так, іноді ці терміни вживаються майже як синоніми, наприклад при виданні перекладних наукових праць [5; 6]. В інших випадках публічні фінанси розглядаються ширше – як сукупність державних і місцевих фінансів [4, с. 34], а також не крізь призму їхньої будови, а з позицій повноти забезпечення принципів їх функціонування – публічності й транспарентності. Перш ніж вдаватися до ґрунтовного дослідження взаємозв'язку категорій “публічні фінанси” та “державні фінанси”,

дослідження взаємозв'язку категорій “публічні фінанси” та “державні фінанси”, вважаємо за доцільне здійснити невеликий історичний екскурс із метою виявлення певних закономірностей розвитку вітчизняної наукової думки.

У цьому контексті доречно згадати походження загального терміна “фінанси” в його взаємозв'язку з дефініцією “публічні фінанси”. Як зауважує з цього приводу один із яскравих представників української класичної школи фінансів Г. Тіктін, посилаючись на працю Ф. Нейманна [7], “у різні історичні епохи переважало те або інше значення цього терміна” [8, с. 3]. Спочатку він вживався переважно стосовно грошових платежів. Оскільки останні доволі часто (через небажання їх здійснювати) були пов'язані з нечесними діями, в середні віки поняття фінансів певний час асоціювалося з хитрощами, обманом, підлістю, експлуатацією, лихварством тощо. Водночас саме в той історичний період сформувалося розуміння фінансів із точки зору державних доходів, видатків і господарства. Г. Тіктін наводить їх розширене трактування, включаючи в це поняття доходи, видатки та господарство не лише власне держави, а й інших публічних союзів – місцевих, внутрішньогосподарських і міждержавних.

Слід наголосити, що фінанси загалом тривалий час розглядалися виключно з позицій функціонування публічних союзів у особі держави й місцевих органів влади; по суті, фінанси та публічні (державні) фінанси ототожнювалися. Зокрема, за словами видатного російського вченого-фінансиста І. Озерова, “фінансова наука вивчає фінансове господарство, тобто сукупність відносин, що виникають на ґрунті добування союзами публічного характеру матеріальних засобів: вона вивчає ті способи, за допомогою котрих ці союзи добувають собі потрібні кошти, і те, як ці способи відображаються на інших сторонах буття, чому в одну епоху переважають одні способи, а в другу – інші” [9, с. 16].

Дослідження доробку вітчизняних учених свідчить, що поширення поняття “публічні” на фінанси почалося з праць С. Іловайського. Визначаючи термін “фінанси”, він пов'язує його з поняттям і ознаками публічності тих явищ, з приводу котрих вони виникають як вид суспільних відносин [10, с. 219]. Тобто вчений подає поняття “фінанси” й “публічні фінанси” як тотожні. При цьому він пов'язує фінанси не лише з господарською діяльністю власне держави, а й із діяльністю “примусових союзів у державі (громад, земств, округів та інших місцевих утворень)”, тобто розглядає місцеві фінанси як складову публічних фінансів у державі [10, с. 246]. За словами сучасних українських дослідників, названі ним фінансові інститути й нині є виразниками або формою “публічної влади” [11, с. 23].

Таким чином, термін “публічні фінанси”, по-перше, фактично ототожнювався із загальним поняттям фінансів, по-друге, пов'язувався з господарською, а точніше фінансовою, діяльністю союзів публічного характеру, або публічних союзів (держави та місцевих органів влади). Звернення до аналізу фінансового господарства дало змогу наповнити це поняття сучасним змістом [2, с. 34] завдяки прогресу в розвитку суспільства, адже в ХІХ ст. завершилося перетворення держав на великі політичні тіла, котрі для виконання

своїх функцій, як зазначає М. Вебер, потребують “штабу людей” і відповідних матеріальних ресурсів. “Це передбачає надійну можливість забезпечувати певні дії об’єктів управління для втілення в життя розпоряджень і конкретних наказів” [12, с. 171]. Зрозуміло, що наукова думка почала аналізувати публічні інтереси й потреби, продукування публічних благ, котрі мали визначальний вплив не лише на становлення інститутів публічної влади, а й на еволюцію фінансових відносин у суспільстві.

Відтоді держава з її демократичною інституціональною архітектонікою поступово набуває рис чітко вираженого публічного союзу, ознаками якого є підкорення її суспільству, служіння його благу, що реалізується в діяльності всіх її інститутів, у т. ч. фінансових. Цей союз утверджується довірою населення до інститутів влади та утворенням на місцевому рівні її нових органів із метою кращого розв’язання публічних проблем і виконання частини функцій держави, що передбачало відповідне фінансування. Оскільки на практиці такі теоретичні постулати реалізуються далеко не завжди та не повною мірою, державні інститути не варто ідеалізувати. Між тим поступ людства відбувається саме в цьому напрямі.

У контексті розглянутого історичного підходу до трактування публічних фінансів їхні структурні й сутнісні характеристики потребують певного уточнення. Як уже зазначалося, починаючи з ХІХ ст. поняття публічних фінансів включає державну й місцеву складові, тобто державні (держбюджет і загальнодержавні фонди цільового призначення) та місцеві (місцеві бюджети й відповідні фонди, якщо вони формуються) фінанси. За такого підходу начебто очевидно, що ототожнювати публічні та державні фінанси не можна. Утім, в Україні вважається цілком правомірним розглядати державні фінанси як цілісну сферу з виокремленням двох рівнів – загальнодержавного й місцевого [13, с. 113]. Це пояснюється нерозвиненістю місцевих фінансів у контексті прав органів місцевого самоврядування. По суті, вони являють собою передані на місцевий рівень державні кошти, котрі при цьому великою мірою підконтрольні центральним органам влади. У нас немає повноцінного місцевого самоврядування на зразок Магдебурзького права й реальних фінансових повноважень на локальному рівні. Недаремно одним із ключових напрямів реформ в Україні є децентралізація владних повноважень і ресурсів.

Слід зазначити, що фіскальну децентралізацію в жодному разі не можна зводити до механічного збільшення частки місцевих бюджетів у зведеному бюджеті країни. Ми погоджуємося з представником Польщі, котра досягла помітних успіхів у реформуванні місцевого самоврядування, професором Є. Рушковським, що фінансова децентралізація повинна передбачати наявність як власних фінансових та матеріальних ресурсів, так і повноцінних прав щодо володіння, користування й розпорядження фінансовими ресурсами, котрі перебувають у власності громад [14, с. 163].

Для того щоб в Україні місцеві фінанси загалом і місцеві бюджети зокрема стали повноцінними елементами публічних (а не державних) фінансів, потрібно *істотно розширити фінансові повноваження місцевої влади*, не

вдаючись до хитромудрих маніпуляцій на зразок включення певних видів податків до місцевого оподаткування, коли всі права щодо їх встановлення і справляння, по суті, залишаються за центральними органами влади. Також навряд чи додасть фінансової незалежності місцевим органам влади й управління встановлення згідно з оновленою редакцією Бюджетного кодексу України замість дотації вирівнювання певного переліку цільових субвенцій і так званої базової дотації [15, с. 33]. Це суто арифметичні, але аж ніяк не сутнісні зміни, котрих так потребує суспільство. Більше того, про яку самостійність і незалежність можна вести мову, якщо Кодексом передбачена так звана реверсна дотація – вилучення певної частини коштів із місцевих бюджетів до державного. Виникає риторичне запитання: навіщо взагалі щось робити на місцях, коли “зайві” ресурси все одно відберуть?

У частині структурного наповнення публічних фінансів теж необхідно вирішити питання щодо їх меж: це тільки фінанси владних органів у центрі й на місцях чи в них мають включатися й фінанси інших публічних союзів (профспілок, громадських, творчих і професійних об'єднань тощо)? Стосовно останніх у науковій та навчальній літературі доволі часто вживається термін “фінанси громадських організацій” [16, с. 31]. При цьому вони віднесені до сфери фінансів суб'єктів господарювання, тимчасом як їхнє призначення полягає в забезпеченні потреб суспільного, хоч і обмеженого певним колом суб'єктів, характеру. В цьому контексті діяльність таких організацій має яскраво виражену публічну спрямованість. Інша річ, що ці організації та об'єднання, як і державні й місцеві органи влади, можуть створювати та засновувати комерційні й некомерційні підприємства та організації, котрі є суб'єктами господарювання.

З огляду на логіку виведення терміна “публічні фінанси” від господарської діяльності союзів публічного характеру, є всі підстави для віднесення фінансів громадських організацій і об'єднань до публічних. Ці утворення, і справді, є союзами публічного характеру, причому, на відміну від держави та органів місцевого самоврядування, з повноцінно оформленим правовим статусом на основі затверджених статутів і юридично оформлених взаємовідносин із їх членами. Ні держава загалом, ні місцеві громади не можуть де-юре вважатися повноцінним союзом. Однак де-факто вони є такими, оскільки отримання громадянства вже можна розглядати як юридичне оформлення членства на рівні держави, а проживання в певному населеному пункті – на рівні місцевої громади. Будучи громадянином певної країни, особа приймає встановлені в ній правила, негласно підписуючи так звану суспільну угоду.

Отже, є всі підстави стверджувати, що до сфери публічних фінансів мають бути віднесені не лише державні та місцеві, а й фінанси громадських організацій і об'єднань. Безперечно, в їхній фінансовій діяльності є певні організаційні й сутнісні відмінності. Так, державні та місцеві фінанси, що належать до сектору загального державного управління, ґрунтуються на примусовому перерозподілі на користь держави й місцевого самоврядування доходів юридичних і фізичних осіб за допомогою податків та

обов'язкових платежів, встановлених законодавчо. У громадських організаціях і об'єднаннях подібну роль виконують членські внески, визначені їхнім статутом. Державні й місцеві фінанси забезпечують задоволення загально-суспільних потреб, тоді як громадських організацій і об'єднань – колективні потреби окремої групи людей. Утім, ці відмінності більше стосуються форми та охоплення, ніж змісту й призначення. Врешті-решт фінанси громадських організацій і об'єднань набагато ближчі саме до публічних фінансів, аніж до фінансів суб'єктів господарювання.

Ще один аспект структурної будови публічних фінансів стосується глобального рівня. За змістовим наповненням і призначенням така складова міжнародних фінансів, як бюджети міжнародних організацій та союзів (наприклад, ООН і ЄС цілком правомірно можуть вважатися публічними союзами), має всі ознаки публічних фінансів на світовому чи регіональному рівні.

Охарактеризовані теоретичні колізії, пов'язані з визначенням складових публічних фінансів, дають підстави розглядати їх у широкому й вузькому значеннях. У широкому розумінні до них може бути віднесена діяльність усіх видів публічних союзів на національному й міжнародному рівнях. Традиційне ж, звужене, розуміння обмежує сферу публічних фінансів господарською діяльністю державних і місцевих органів влади та управління, тобто виокремлення таких фінансів прив'язане до макрорівня національної фінансової системи. Хоча питання структурної будови публічних фінансів є доволі неоднозначними й потребують належного обґрунтування, проблематика їх змістового наповнення набагато складніша. Це стосується трактування, по-перше, поняття “публічний”, котре має досить широкий спектр розуміння, по-друге, його взаємозв'язку зі спорідненими поняттями “суспільний” і “громадський”.

Термін “публічний” походить від латинського слова “*publicus*” – суспільний, народний. Мовознавець Ю. Кобилянський у своєму латино-українському словнику, виданому на початку ХХ ст., перекладає “*publicus*” як “людовий, народний, громадський, державний” [17, с. 461]. Виданий у радянський період Словник іншомовних слів визначає поняття “публічний” як відкритий, гласний, суспільний [18, с. 560].

Вітчизняний експерт із аналізу державної політики О. Кілієвич перекладає англійське слово “*public*” як громадський, публічний, державний [19, с. 292]. Конкретизуючи інституціональні ознаки публічності, Т. Шолкова характеризує її так: “суспільне право власності на об'єкт, що має велике значення для суспільства в цілому, держави, адміністративно-територіальної одиниці або певної сукупності людей, правовідносини щодо якого регулюються нормами імперативного характеру й захищаються за ініціативою держави або місцевих органів” [20, с. 116]. Новий тлумачний словник української мови подає декілька значень слова публічний у дещо іншому ракурсі: 1) який відбувається в присутності публіки, людей; прилюдний, привселюдний, гласний, відкритий; 2) призначений для широкого відвідування,

користування; громадський, загальний, загальнодоступний; 3) стосується публіки [21, с. 843].

Наведені визначення й трактування терміна “публічний” свідчать, що він може розглядатися, по-перше, в контексті відкритості, прозорості й доступності явищ, установ і процесів (публічне обговорення, публічний захист, публічна бібліотека тощо). Найбільш чітко й повно цей контекст відображений у Новому тлумачному словнику української мови. Дотриманню принципу гласності в нашій державі сприяє Закон України “Про відкритість використання публічних коштів” від 11.02.2015 № 183-VIII [22], котрий передбачає оприлюднення відомостей щодо використання таких коштів у інтернет-мережі на відповідному ресурсі. По-друге, в контексті його суспільного значення (від вихідного поняття “публіка” – суспільство, народ, люди): термін “публічний” відображає певну частину ресурсів, що належать усім (суспільне володіння).

Публічні фінанси розглядаються насамперед у другому контексті, як відносини з приводу формування й використання усупільнених коштів, спрямовані на задоволення загальнонародних потреб. При цьому стосовно публічних фінансів обидва розуміння публічності нерозривно пов’язані, оскільки без належних відкритості та прозорості немає реальних підстав для вживання терміна “публічні фінанси”. За тоталітарного режиму здійснення бюджетного процесу без урахування цієї вимоги спричинило формування саме державних, а не публічних фінансів. Між тим постійно декларувалося, що держава безкоштовно забезпечує громадян освітою, охороною здоров’я, житлом і багатьом іншим. Оскільки переважну частину усупільнених коштів становили не податки, а так звані доходи від соціалістичного господарства, виникало враження, що держава сама заробляє необхідні їй кошти, а потім спрямовує їх на потреби суспільства. Тобто були створені формальні підстави для використання терміна “державні фінанси”, хоча наголошувалося, що їх призначенням є задоволення суспільних потреб.

Таким чином, не тільки в радянський період, а й у ранніх і середньовічних державах існували саме державні фінанси, а точніше їхні прообрази. Однак у часи існування прадержав (XVII–XIX ст.) видатки їхніх правителів на публічні потреби (оборону, будівництво й підтримання шляхів сполучень, спорудження культових будівель та ін.) поступово відокремилися від суто приватних, перетворюючись на публічні видатки як елемент об’єктивно існуючих суспільних відносин, об’єктивної необхідності [23, с. 29]. Надалі утворення відповідних суспільних інститутів як форми публічної влади та інституціонального середовища формує повноцінні умови для функціонування публічних союзів.

Отже, публічні фінанси нерозривно пов’язані з існуванням держави, хоча не збігаються з нею в моменті зародження в часовому просторі. Зважаючи на суспільні потреби, котрі завжди детерміновані розвитком продуктивних сил, держава надає фінансовим відносинам адекватні інституціональні форми та забезпечує регулювання багатогранних суспільних відносин. У свою

чергу, розвиток демократії й відповідних інститутів сприяє створенню адекватних публічним відносинам правових форм їх організації, яка опиралася б на досконале інституціональне середовище та економічну свободу – атрибут громадянського суспільства й ринкової економіки. З цього приводу український учений-фінансист ХІХ ст. Г. Сидоренко зауважив: “Потреби держави, тобто нужди уряду в господарських засобах, а відповідно, і витрати держави пов’язані, по-перше, з метою держави і, по-друге, з відносинами її з іншими суспільними союзами, які входять до складу держави. Що стосується мети держави, то вона змінюється одночасно з розвитком народного життя, в міру того, як народне життя розвивається, коло завдань держави все більше і більше розширюється” [24, с. 17, 18].

Ф. Нітті до основних причин зростання публічної складової в державній діяльності протягом ХІХ ст., переважно в другій його половині, відносить: 1) великі громадські (суспільні) роботи, пов’язані з розвитком виробництва на принципово новій основі; 2) поширення участі народних мас у суспільному житті, внаслідок чого уряд і місцеві установи були змушені взяти на себе виконання багатьох послуг, котрі раніше не визначались як суспільно корисні або якими просто нехтували [25, с. 85]. У свою чергу, на думку М. Цитовича, потребою публічного союзу така діяльність стає тому, що її “визнає орган, який виражає собою волю цього союзу і вживає заходів для її задоволення” [26, с. 450].

Видатні вчені Дж. Б’юкенен і Р. Масгрейв трактують публічні фінанси в сучасному контексті, як матеріальну базу функціонування суспільного сектору, приділяючи особливу увагу процедурам суспільного вибору та їх впливу на обсяг і структуру державного бюджету [27, с. 105]. Разом із тим формування відповідного інституціонального середовища створило підґрунтя для практичної реалізації економічної доктрини суспільного сектору, суспільних благ і суспільного вибору. У такому самому контексті теоретичні засади публічних фінансів розглядають окремі вітчизняні науковці. Зокрема, О. Длугопольський наголошує, що вони набули такого великого значення якраз завдяки розвитку так званого третього сектору економіки, котрий надає суспільні товари, роботи й послуги та реалізує проекти на благо всього суспільства (соціальні, екологічні, гуманітарні тощо) [3, с. 28, 29].

Вважаємо за необхідне підкреслити: на наш погляд, наразі повноцінні публічні фінанси формуються й функціонують саме на основі утворення та розбудови розгалуженого суспільного сектору в контексті як забезпечення їх транспарентності й підконтрольності суспільству, так і охоплення суспільних потреб. Тобто проблематика публічних фінансів не зводиться до суто структурних питань – розгляду їх як сукупності державних і місцевих фінансів, а відображає сутнісні трансформації у фінансовій діяльності держави й місцевого самоврядування внаслідок поступального розвитку суспільного сектору з метою забезпечення повноти та якості суспільних благ. При цьому варто зазначити, що, по-перше, в історичному плані суспільний сектор зародився порівняно недавно, в другій половині ХІХ ст., і

набув повноцінного розвитку у ХХ ст.; по-друге, він істотно відрізняється по країнах за ступенем охоплення та джерелами фінансового забезпечення. Як зазначав Ф. Нітті, “цілі, котрі ставить держава у своїй власній діяльності, слугують до певної міри причиною державних видатків, а межі останніх обумовлюються, зокрема, громадською думкою щодо їх корисності та ще більше рівнем багатства, політичною формою та існуючим способом організації даного народу” [25, с. 17].

В історичному плані зародження й розвиток суспільного сектору є результатом поступового розширення функцій держави, котрі в контексті дослідження проблематики публічних фінансів, на нашу думку, можна поділити на дві групи – державницькі й суспільні. Перші полягають у забезпеченні суверенітету держави як у внутрішньому, так і в зовнішньому просторах. Специфікою державницьких функцій є їх деперсоніфікація, адже кожен громадянин отримує відповідні послуги не особисто, а як член публічного союзу (держави чи органу місцевого самоврядування). Суспільні функції визначаються потребами її втручання в економіку з метою усунення дисбалансів, спричинених певними недоліками ринкових механізмів, або так званими провалами ринку. Суспільні послуги, що характеризують реалізацію цих функцій, навпаки, є персоніфікованими, оскільки надаються конкретним юридичним і фізичним особам.

З часу утвердження держави як суспільного інституту їй властиві дві функції державницького характеру – захисна й управлінська. Вони відображають відповідний суспільний інтерес колективного характеру, альтернативи котрому немає, оскільки тільки державні інститути мають достатні ресурси та повноваження для забезпечення оборони країни, правопорядку й управління суспільством. Важливість належної реалізації управлінської та оборонної функцій у сучасному світі не викликає сумнівів. Так, незважаючи на роздутий адміністративний апарат в Україні, продуктивність його діяльності після 25 років розбудови державності навряд чи можна визнати задовільною через недостатній рівень професіоналізму. Кожна нова влада обіцяє привести до управління країною фахівців, проте далі слів справа не йде. Стосовно ж оборонної функції годі й казати – всім відомо, до чого призвів розвал Збройних Сил України та її оборонної промисловості. На жаль, зовнішні загрози були, є й, мабуть, ще тривалий час залишатимуться серйозними, тому введення свого часу до оборонної доктрини країни тези про відсутність таких загроз цілком аргументовано можна кваліфікувати як державну зраду.

Українська негативна ситуація в Україні до Революції Гідності склалася й у сфері правопорядку та правосуддя. Навіть сама назва революції підкреслює, наскільки зневажалися права людини, причому саме з боку тих суспільних інститутів, що мали б їх захищати. Оскільки без належного виконання вказаних функцій не може бути й мови про демократичне громадянське суспільство, а отже, й про ефективні суспільний сектор і публічні фінанси, без реальних, завершених реформ наша держава не може рухатися вперед. Так, реформи правоохоронних органів та судової влади, як і оборонної сфери,

розпочалися. З огляду на складність їх проведення й потужний опір певних сил, очікувати швидких результатів не варто. А от знати стратегію проведення й так звану дорожню карту реалізації цих реформ важливо, щоб їх здійснення не підмінялося лише розмовами про реформи. В будь-якому випадку є всі підстави стверджувати про позитивні зрушення в зазначеному напрямі, чого, на жаль, не відбувається в управлінській сфері, де реформи дотепер зводяться до нескінченних змін у структурі Уряду.

До складу суспільних функцій держави, що реалізуються за допомогою публічних фінансів, ми відносимо соціальну, економічну й екологічну. На відміну від державницьких, ці функції набули великого значення в останнє століття, об'єктивним підґрунтям чого стали зміни в економічному середовищі. Найвагомішою серед них (як за важливістю, так і за обсягами фінансування) стала соціальна функція держави. При цьому є досить широкий спектр альтернативних джерел фінансування соціальних благ – власні кошти громадян, їх взаємна підтримка, соціальне страхування, прибутки корпорацій, благодійні фонди, внески й пожертвування, відповідна діяльність церкви. Остання, до речі, тривалий час відігравала, а в окремих країнах і дотепер відіграє, помітну соціальну роль, причому щодо не лише матеріальної підтримки знедолених людей, а й надання соціальних послуг у освітній і медичній галузях за рахунок спеціального церковного податку. Тому постають цілком закономірні питання: чому та в яких межах держава повинна брати на себе фінансування соціальних витрат через суспільний сектор, на яких засадах і в якій частині має спрацьовувати соціальна відповідальність бізнесу, що доречніше забезпечувати на основі страхових відносин, як стимулювати благодійну діяльність і, нарешті, головне – як на основі відповідної політики доходів та зайнятості населення створити передумови для мінімізації потреби в державній соціальній допомозі й підтримці?

Наявність розгалуженої мережі джерел фінансування соціальних видатків обумовлює також існування різноманітних типів соціальної політики держави, що, у свою чергу, впливає на наповнення публічних фінансів. Водночас за кожної фінансової моделі, котра характеризується рівнем податкового одержавлення ВВП (мінімальний – 25–30 %, середній – 35–45, максимальний – 50–55 %), держава бере на себе частину зобов'язань соціального характеру, що реалізуються через публічні фінанси. При цьому в деяких країнах перевага надається бюджету (скандинавська модель), в інших – фондам соціального страхування (західноєвропейська модель).

Ознаками сьогодення починаючи з другої половини ХХ ст. стало зростання ролі державного соціального страхування у складі публічних фінансів. Відповідно, соціальні внески у структурі податкових систем розвинутих країн наразі сягають 40–45 %. По суті, відбувається своєрідна індивідуалізація суспільного споживання, оскільки соціальні виплати достатньою мірою корелюють із внесками окремих громадян (або їхніх роботодавців). За бюджетного фінансування жодної залежності між сплаченими податками й наданими суспільними благами не існує й бути не може. На основі вказаних змін соціальна

політика трансформувалася в бік посилення індивідуальної зацікавленості громадян у отриманні відповідних благ. Окрім того, не відмовляючись від виконання соціальних функцій, держава всіляко стимулює залучення до реалізації такої політики корпоративного сектору на засадах державно-приватного партнерства та посилення соціальної відповідальності бізнесу шляхом як його участі у фінансуванні соціальних програм, так і встановлення належного рівня оплати праці, що знімає напругу з публічних фінансів.

Оскільки держава завжди залишає за собою певну частину соціальних видатків, виникає закономірне питання: що саме та в яких межах вона повинна фінансувати? Свого часу, досліджуючи проблематику державних фінансів у країнах Центральної Європи в перехідний до ринку період, західні експерти послали на висловлювання одного з найвидатніших політиків сучасності М. Тетчер, що “правильна економічна політика вирішальною мірою залежить від правильності оцінки того, які види діяльності належать державі, а які – людям” [6, с. 18]. І хоча перехідний період в Україні начебто давно закінчився, в контексті практичної концептуалізації соціальної політики держава майже нічого не зробила, продовжуючи жити за принципами соціалістичної моделі. Так, хронічне зволікання з пенсійною реформою тільки поглиблює проблеми в цій сфері, оскільки співвідношення працюючих і пенсіонерів лише погіршується (мабуть, зовсім скоро других стане більше, ніж перших). Абсолютно безпідставним за збереження солідарної пенсійної системи є зниження з 2016 р. у середньому більш ніж удвічі ставки єдиного соціального внеску – це тільки поглибило дефіцит Пенсійного фонду України. Незрозумілим є постійне відтермінування запровадження страхової медицини. Врешті-решт, держава має концептуально визначити засади своєї соціальної політики на підставі об'єктивної оцінки потреб у відповідних благах із урахуванням наявних ресурсів для їх забезпечення, а також затвердити й довести до суспільства план здійснення реформ у соціальній сфері.

На нашу думку, критерієм визначення меж публічних фінансів у забезпеченні соціальних видатків є співвідношення індивідуального й суспільного інтересів у отриманні певних благ і послуг, що слугує основою для розмежування індивідуального та суспільного споживання. Держава повинна фінансувати ті видатки, в яких суспільний інтерес чітко визначений і домінує. Це стосується, наприклад, видатків на загальну середню освіту, котра в більшості країн світу є обов'язковою, оскільки в індустріальному суспільстві економіка й усі сфери життєдіяльності можуть повноцінно розвиватися лише в разі цілковитої грамотності всього населення.

В умовах постіндустріального й, особливо, інформаційного суспільства істотно зростає роль вищої освіти, а отже, участь держави в її фінансуванні. Цілком можливо, що з часом така освіта теж стане обов'язковою, але поки що співвідношення індивідуального та суспільного інтересів у отриманні цих соціальних благ є майже паритетним, тож і фінансування здійснюється як із приватних, так і з публічних джерел. Тому ми вважаємо безпідставними розмови про безоплатну та доступну всім вищу освіту в Україні. По-перше,

держава не має такої всеохоплюючої суспільної відповідальності, а забезпечує фінансування на рівні суспільних потреб, формуючи державне замовлення. Безперечно, питання щодо правильності визначення й розподілу останнього завжди будуть, утім, так чи інакше воно відображає суспільний інтерес. По-друге, безоплатною вища освіта може бути лише для конкретної особи, а не для суспільства загалом. Більше того, платники податків просто не зрозуміють, чому за їхній рахунок забезпечуються не суспільні, а індивідуальні потреби.

Розглядаючи взаємозв'язок соціальної функції держави та публічних фінансів, важливо враховувати те, що вона відображає перерозподіл доходів у суспільстві (в напрямі від багатих до бідних), усуваючи певні недоліки ринкових механізмів. Потреба в згладжуванні диспропорцій у доходах громадян та формуванні середнього класу є очевидним і визнаним усіма фактом. Тож питання в тому, як це завдання виконується в Україні. Інструментами такого перерозподілу є, з одного боку, прогресивне оподаткування доходів громадян (із поміркованою шкалою), з другого – персоналізовані державні трансферти незаможним громадянам.

Відмова від прогресивної шкали прибуткового оподаткування фізичних осіб, по суті, дала зворотний ефект, оскільки тягар податкового навантаження для громадян із низькими доходами набагато важчий (мізерна, так звана соціальна, пільга проблему не розв'язує), ніж для осіб із високими доходами. В контексті забезпечення соціальної справедливості в Україні необхідно відновити оподаткування за прогресивною шкалою. Однак при цьому вона не повинна знову перетворитися на обтяжливе оподаткування незначних і середніх доходів. Нагадаємо, що в 1990-х роках максимальна ставка в розмірі 40 % застосовувалася до доходів, котрі перевищували 100 неоподатковуваних мінімумів – 1700 грн на місяць, тобто аж ніяк не надвисоких. У разі відновлення прогресивної шкали за основу її побудови однозначно слід узяти прожитковий мінімум і ті діапазони ставок, що були до переходу на пропорційну шкалу.

Стосовно використання персоналізованих трансфертів у вигляді субсидій на оплату житлово-комунальних послуг і палива варто зауважити, що скасування бюджетного дотування надавачів цих послуг та постачальників енергоресурсів є правильним, хоч і запізнілим кроком, адже за попереднього підходу, по суті, дотувалися всі громадяни – й бідні, й багаті. А оскільки другі споживали більше, то й прихованих дотацій вони отримували більше, що суперечить самій сутності публічних фінансів. До того ж не можна забувати, що перерозподіл від бідних до багатих відбувався через різноманітні зловживання в бюджетній сфері, зокрема необґрунтовані податкові пільги та преференції, а також механізми державних закупівель. Тому перехід до нової моделі на основі системи "Прозоро" є також важливим кроком на шляху формування справжніх публічних фінансів.

Хоча дві інші суспільні функції держави – економічна й екологічна – за масштабами реалізації через систему публічних фінансів у кількісному вимірі

відіграють набагато меншу роль, їх аж ніяк не можна віднести до незначущих. Перша з них полягає у втручанні держави засобами фіскальної політики в економічні процеси. Важелями такого впливу є переважно податкові пільги (в теорії – зворотні трансферти). Взагалі проблема цих пільг в Україні є досить болючою, адже в умовах хронічного дефіциту бюджету будь-які втрати податкових надходжень є відчутними й небажаними. Тому бюджетно-податкова політика тривалий час проводиться під гаслом боротьби з пільгами в оподаткуванні, щоправда, з малопомітними результатами.

На наш погляд, у цій проблемі відбулася підміна понять, оскільки на практиці використовуються всілякі пільги й оцінювати їх слід по-різному. Так, безпосередньо чи опосередковано персоналізовані пільги, безперечно, найчастіше є неприйнятними. Натомість пільги, що стимулюють розвиток окремих напрямів діяльності, галузей економіки чи регіонів, є вкрай потрібними для вітчизняної економіки. І хоча вченими й практиками неодноразово вносилися пропозиції щодо активного застосування, наприклад, інвестиційних пільг та прискореної амортизації, котрі виправдали себе в багатьох країнах світу, в Україні їх так і не запровадили. Натомість постійно наголошується на необхідності скорочення чисельності податків та зниження їх ставок. Ще один аспект пільгового оподаткування – результативність пільг, оскільки їх надають не для збільшення доходів певних суб'єктів, а для розв'язання відповідних завдань і отримання належного ефекту. Якщо очікуваної результативності не досягнуто, їх слід скасувати, а кошти повернути до бюджету.

Ще один напрям втілення в життя економічної функції держави через публічні фінанси – реалізація інвестиційних проектів, насамперед у інфраструктурній сфері. Безумовно, інвестиції є в першу чергу прерогативою бізнесу. Проте участь держави теж важлива, адже завжди є проекти загальнонаціонального, в т. ч. соціального характеру. Навіть іноземні експерти неодноразово зазначали, що наша держава не виправдано практично повністю усунулася від фінансування інвестиційних проектів. Хоча в останні роки відбуваються певні позитивні зрушення у відновленні й реконструкції дорожньої інфраструктури, темпи цих робіт надто повільні в контексті сучасних перевезень. Ясна річ, одними зусиллями держави тут не обійтися, та й не треба – наразі активно використовуються кредити міжнародних фінансових інституцій, розвивається державно-приватне партнерство, є перспективи залучення коштів громадян на основі випуску цільових позик. Але за порівняно невеликої її частки в інвестиційних проектах саме держава повинна відігравати ініціативну й координуючу роль.

Проблеми екології, що особливо загострилися в останні десятиліття у зв'язку зі змінами клімату та глобальним потеплінням, теж мають чимале суспільне значення й потребують істотних витрат. Реалізація через публічні фінанси екологічної функції відбувається на тих самих засадах, що й економічної. Передусім держава засобами фіскальної політики повинна стимулювати раціональне природокористування та збереження навколишнього

природного середовища з метою недопущення погіршення ситуації. Утім, у багатьох випадках проблеми (наприклад, із побутовими відходами, питною водою) застарілі, накопичувалися роками й набули значних масштабів, тож далі зволікати з їх подоланням уже неможливо. Якраз такі проблеми можуть і мусять розв'язувати саме держава та органи місцевого самоврядування, залучаючи всі можливі джерела фінансування.

Отже, функції сучасної держави, котрі визначають засади формування й використання публічних фінансів, є досить різноманітними та насиченими, що визначає відповідальність центральних і місцевих органів влади й управління за належну роботу суспільного сектору економіки. Водночас держава не повинна брати на себе максимальні зобов'язання щодо надання суспільних благ і послуг, а координувати та спрямовувати. Період, який розпочався зі знаменитого закону Вагнера стосовно зростання ролі держави й рівня податкового одержавлення ВВП, найімовірніше, завершується, а остання у своїй діяльності переходить від кількісного до якісного зростання суспільного сектору.

Україна зробила важливі кроки на шляху розбудови сучасної архітектури національної фінансової системи та її інтеграції у світовий фінансовий простір, сформувавши відповідне інституціональне середовище. Наразі ключовими завданнями є завершення реформ у макросередовищі на основі переходу від організаційних до сутнісних змін – запровадження ідеології публічних, а не державних фінансів. За всієї спорідненості цих дефініцій між ними є суттєві відмінності як за структурною будовою, так і за змістовим наповненням.

Структурну будову публічних фінансів можна розглядати в широкому й вузькому значеннях. У широкому розумінні вони включають фінансову діяльність усіх різновидів публічних союзів – держави, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, а на глобальному рівні також міжнародних організацій і фінансових інституцій. У вузькому розумінні, яке наразі є більш поширеним, до складу публічних відносять державні й місцеві фінанси, в організації котрих, незважаючи на їх взаємопов'язаність, мають домінувати принципи автономності та незалежності. Еволюційні зміни й проведені реформи на макрорівні вітчизняної фінансової системи створюють належне підґрунтя для повернення в науковий обіг терміна “публічні фінанси”.

Ключовими напрямками розвитку сфери публічних фінансів в Україні повинні стати:

- 1) формування повноцінних місцевих фінансів на основі фіскальної децентралізації та, головне, розширення фінансових повноважень місцевих органів влади й управління;
- 2) подальше підвищення транспарентності державних і місцевих фінансів та забезпечення ширшої участі громадян у визначенні бюджетних пріоритетів, зокрема на основі загальнодержавних і місцевих референдумів;

3) уточнення ролі публічних фінансів у реалізації функцій держави (хоча розглянуті напрями практичної концептуалізації публічних видатків загалом є досить відомими, в нашій країні вони нерідко ігноруються).

Список використаних джерел

1. Федосов В., Опарін В., Львовичкін С. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: монографія / за наук. ред. В. Федосова. Київ: КНЕУ, 2002. 387 с.
2. Бойко С. Публічні фінанси у контексті генези та еволюції понятійно-категоріального апарату фінансової науки. *Економіст*. 2015. № 10. С. 31–35.
3. Длугопольський О. В. Суспільний сектор економіки і публічні фінанси в епоху глобальних трансформацій: монографія. Тернопіль: Екон. думка: ТНЕУ, 2011. 632 с.
4. Тропіна В. Б. До питання про публічні фінанси. *Фінанси України*. 2009. № 12. С. 28–34.
5. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: вступ до фінансової науки / пер. з нім. С. І. Терещенко та О. О. Терещенка; передм. і наук. ред. В. М. Федосова. Київ: Либідь, 2000. 654 с.
6. Державні фінанси: теорія і практика перехідного періоду в Центральній Європі: пер. з англ. Київ: Основи, 1998. 542 с.
7. Neumann Fr. J. Finanz und Finanzwissenschaft. *Zeltschr. fed. Ges. Staatswiss*, 61, 1908. P. 472–506.
8. Тиктин Г. И. Очерки по общей истории публичных финансов. Опыт построения теоретической финансовой науки на публично-экономической основе. Одесса, 1926. 51 с.
9. Озеров И. Х. Основы финансовой науки: учение об обыкновенных доходах. 4-е изд. М.: Тип. т-ва И. Д. Сытина, 1910. 352 с.
10. Иловайский С. И. Учебник финансового права / под ред. Н. Л. Яснопольского. 5-е изд., перераб. и доп. Одесса, 1912. 604 с.
11. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / Бориславська О. М. та ін.; Центр політ.-правов. реформ. Київ: Москаленко О. М., 2012. 212 с.
12. Вебер М. Хозяйство и общество / пер. с нем. А. Ионина. М.: ГУ-ВШЭ, 2010. 456 с.
13. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія): навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: КНЕУ, 2002. 240 с.
14. Finanse publiczne i prawo finansowe / Augustyniak-Górna T. et al.; pod red. C. Kosikowskiego i E. Ruškowskiego. Wyd. 2. Warszawa: Dom Wydawniczy ABC, Oddział Polskich Wydawnictw Profesjonalnych, 2006. 865 s.
15. Опарін В. М. Домінанти та пріоритети фінансового вирівнювання в Україні. *Фінанси України*. 2015. № 6. С. 29–43.
16. Фінанси: підручник / Юрій С. І. та ін.; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Знання, 2012. 687 с.
17. Латино-український словар для середніх шкіл / уклад. Ю. Кобилянський. Відень: Друк. Кароля Горішека, 1912. 660 с.
18. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ: Голов. ред. УРЕ, 1977. 776 с.
19. Кілієвич О. Англо-український глосарій термінів і понять з аналізу державної політики та економіки. Київ: Основи, 2003. 510 с.
20. Шолкова Т. Б. Місцеві бюджети як публічний фонд грошових коштів: теоретичний аспект. *Підприємство, господарство і право*. 2006. № 4. С. 114–118.
21. Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. 42000 слів / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. Київ: Аконіт, 2000. Т. 3 (О–Р). 924 с.
22. Про відкритість використання публічних коштів: закон України від 11.02.2015 № 183-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/183-19>.
23. Нечай А. А. Проблеми правового регулювання публічних фінансів та публічних видатків: монографія. Чернівці: Рута, 2004. 264 с.

24. Сидоренко Г. Д. Конспект лекцій по руському фінансовому праву. Житомир: Типогр. С. Бродовича, 1888. 341 с.
25. Нитти Ф. Основные начала финансовой науки / пер. с итал. И. Шрейдера; под ред. А. Свирщевского. М.: Изд-во М. и С. Сабашниковых, 1904. 656 с.
26. Цитович М. Місцеві видатки Пруссії у зв'язку з теорією місцевих видатків. *Фінансова думка України*: хрестоматія: у 3 т. / авт.-упоряд.: С. І. Юрій та ін.; передм. П. М. Леоненка; за наук. ред. В. М. Федосова. Київ: Кондор, 2010. Ч. I. С. 439–461.
27. Б'юкенен Дж. М., Масгрейв Р. А. Суспільні фінанси і суспільний вибір: два протилежних бачення держави. Київ: КМ "Академія", 2004. 175 с.

References

1. Fedosov, V., Oparin, V., & L'ovochkin, S. (2002). *Finansova restrukturyzaciya v Ukrayini: problemy i napryamy* [Financial restructuring in Ukraine: challenges and directions]. Ky' yiv: KNEU [in Ukrainian].
2. Bojko, S. (2015). Publichni finansy u konteksti henezu ta evolyuciyi ponyatijno-katehorial'noho aparatu finansovoyi nauky [Public finances in the context of the genesis and evolution of conceptual and categorical apparatus of financial science]. *Ekonomist* [Economist], 10, 31–35 [in Ukrainian].
3. Dluhopol's'ky'j, O. V. (2011). *Suspil'ny'j sektor ekonomiky i publichni finansy v epokhu global'ny'kh transformacij* [The public sector and public finances in the era of global transformations]. Ternopil': Ekonomichna dumka; TNEU [in Ukrainian].
4. Tropina, V. B. (2009). Do py'tannya pro publichni finansy [On the question of public finances]. *Finansy Ukrayiny* [Finance of Ukraine], 12, 28–34 [in Ukrainian].
5. Blankart, Sh. (2000). *Derzhavni finansy v umovakh demokratiyi: vstup do finansovoyi nauky* [Public finances in a democracy: an introduction to financial science]. Ky' yiv: Ly'bid' [in Ukrainian].
6. Nemes, J., Wright, G. (Eds.). (1998). *Derzhavni finansy: teoriya i praktyka perekhidnoho periodu v Central'nij Yevropi* [Public finance: theory and practice in Central European transition]. Ky' yiv: Osnovy' [in Ukrainian].
7. Neumann, Fr. J. (1908). *Finanz und Finanzwissenschaft*. Zeltschr. fed. Ges. Staatswiss, 61 [in German].
8. Tiktin, G. I. (1926). *Ocherki po obshhej istorii publichny'kh finansov. Opy't postroeniya teoreticheskoy finansovoy nauki na publichno-e'konomicheskoy osnove* [Essays on the general history of public finance. Experience in financial theoretical science on the publicly-economic basis]. Odessa [in Russian].
9. Ozerov, I. Kh. (1910). *Osnovy finansovoy nauki: uchenie ob oby'knoenny'kh dokhodakh* [Fundamentals of financial science: teaching on ordinary income]. Moscow: Tipografija I. D. Sy'tina [in Russian].
10. Il'ovajskij, S. I. (1912). *Uchebnik finansovogo prava* [Textbook of Financial Law]. Odessa [in Russian].
11. Bory'slavs'ka, O. M. et al. (2012). *Decentralizaciya publichnoyi vlady: dosvid yevropejs'ky'kh krayin ta perspektyvy Ukrayiny* [The decentralization of public authority: European experience and prospects of Ukraine]. Ky' yiv: Moskalenko O. M. [in Ukrainian].
12. Veber, M. (2010). *Khozyajstvo i obshchestvo* [Economy and society]. Moscow: GU-VSHE' [in Russian].
13. Oparin, V. M. (2002). *Finansy (zahal'na teoriya)* [Finance (general theory)]. Ky' yiv: KNEU [in Ukrainian].
14. Augustyniak-Górna, T. et al. (2006). *Finanse publiczne i prawo finansowe* [Public finance and financial law]. Warsaw: Dom Wydawniczy ABC. Oddział Polskich Wydawnictw Profesjonalnych [in Polish].
15. Oparin, V. M. (2015). Dominanty ta priorytety finansovoho vy'rivnyuvannya v Ukrayini [Dominants and priorities of financial equalization in Ukraine]. *Finansy Ukrayiny* [Finance of Ukraine], 6, 29–43 [in Ukrainian].
16. Yurij, S. I., Fedosov, V. M. (Eds.). (2012). *Finansy* [Finances]. Ky' yiv: Znannya [in Ukrainian].

17. Kobylyans'kyj, Yu. (Ed.). (1912). *Latyno-ukrayins'kyj slovar dlya serednikh shkil* [Latin-Ukrainian dictionary for secondary schools]. Vienna: Drukarnya Karolya Horisheka.
18. Mel'ny'chuk, O. S. (Ed.). (1977). *Sloyny'k inshomovny'kh sliv* [Foreign words dictionary]. Ky' yiv: Holovna redakciya URE [in Ukrainian].
19. Kiliyevy'ch, O. (2003). *Anhlo-ukrayins'kyj hlosarij terminiv i ponyat' z analizu derzhavnnoi polity'ky' ta ekonomiky'* [English-Ukrainian glossary of terms and concepts of policy analysis and economics]. Ky' yiv: Osnovy'.
20. Sholkova, T. B. (2006). *Miscevi byudzhety' yak publichny'j fond hroshovy'kh koshtiv: teorety'chny'j aspekt* [Local budgets as a public fund of monetary assets: theoretical aspect]. *Pidpry'yemstvo, hospodarstvo i pravo* [Enterprise, Economy and Law], 4, 114–118 [in Ukrainian].
21. Yaremenko, V., Slipushko, O. (Eds.). (2000). *Novy'j tlumachny'j slovny'k ukrayins'koyi movy'* [New dictionary of Ukrainian language] (Vol. 3). Ky' yiv: Akonit [in Ukrainian].
22. Verkhovna Rada of Ukraine. (2015). *Pro vidkry'tist' vy'kory'stannya publichny'kh koshtiv* [About the open use of public funds] (Law No. 183-VIII, February 11). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/183-19> [in Ukrainian].
23. Nechaj, A. A. (2004). *Problemy' pravovoho rehulyuvannya publichny'kh finansiv ta publichny'kh vy'datkiv* [Problems of legal regulation of public finance and public expenditure]. Chernivci: Ruta [in Ukrainian].
24. Sy'dorenko, H. D. (1888). *Konspekt lekcij po rus'komu finansovomu pravu* [Lecture on Ukrainian financial law]. Zhy'tomy'r: Ty'pohrafiya S. Brodovy'cha [in Ukrainian].
25. Nitti, F. (1904). *Osnovny'e nachala finansovoj nauki* [The basic principles of financial science]. Moscow: Izdatel'stvo M. i S. Sabashnikovy'kh [in Russian].
26. Sy'tovy'ch, M. (2010). *Miscevi vy'datky' Prussiyi u zv'yazku z teoriyeyu miscevy'kh vy'datkiv* [Local Prussia expenses in connection with the theory of local expenditures]. In V. M. Fedosov (Ed.). *Finansova dumka Ukrayiny'* [Financial view in Ukraine] (Vol. 1, pp. 439-461). Ky' yiv: Kondor [in Ukrainian].
27. Buchanan, J. M., Musgrave, R. A. (2004). *Suspil'ni finansy' i suspil'ny'j vy'bir: dva proty'lezhny'kh bachennya derzhavy'* [Public finance and public choice: two contrasting visions of the state]. Ky' yiv: VD "KM Akademiya" [in Ukrainian].